

Пеџра Сџанојевић*
Институт друштвених наука, Београд
ORCID: 0009-0001-0955-2448

ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА О НАКНАДИ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ ЗБОГ ПОВРЕДЕ ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ**

САЖЕТАК: Устав РС предвиђа право на здраву животну средину, док Закон о облигационим односима оставља могућност накнаде нематеријалне штете због повреде права личности. Рад анализира да ли се право на здраву животну средину сматра правом личности, у чему се састоји његова повреда и да ли је тужба за накнаду нематеријалне штете због повреде овог права најповољнији механизам заштите права лица угрожених загађењем.

Кључне речи: право на здраву животну средину, права личности, загађење, нематеријална штета, одговорност државе, еколошко право, деликтна одговорност

УВОД

Устав Републике Србије прокламује право сваког на здраву животну средину. Међутим, савремено друштво често прави компромис

---

* e-mail: stanojevicpetra16@gmail.com, истраживачица приправница.

** Рад је примљен 5. 5. 2025, а прихваћен је за објављивање 24. 12. 2025. године.

*** Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука, Београд, за 2025. годину који подржава Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

између уживања овог права и потреба индустријског развоја. Циљ рада је да испита ситуацију у којој овакав компромис готово онемогућава људе да мирно уживају Уставом загарантована права, односно алтернативне правне механизме које појединцима, који насељавају високозагађена подручја, стоје на располагању када се конкретна штета, у виду оштећења здравља, још увек није манифестовала.

Проблем у вези с постојећим, теоријски разрађеним механизмима¹ је вишеструк, али примарни је у доказивању порекла штете, поготово имајући у виду временску дискрепанцију између штетне радње и њених манифестација.² Механизам који испитујемо могао би да помогне оштећенима да заобиђу овакво доказивање и остваре накнаду без да се конкретна штета у виду погоршања здравља уопште манифестовала.

Теза рада је да је могуће поставити тужбени захтев за накнаду немајеријалне штете настале због повреде права на здраву животну средину услед загађења. Зарад доказивања ове тезе, неопходно је одговорити на пар питања – да ли се право на здраву животну средину сматра правом личности; како се манифестује повреда овог права; како повезати повреду права са радњом загађивача.

ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ – НОРМАТИВНИ ОКВИР И ОДНОС СА ПРАВИМА ЛИЧНОСТИ

Право на здраву животну средину зајемчено је чл. 74. Устава Републике Србије.³

¹ За механизме грађанскоправне заштите од негативних утицаја загађења поједини аутори користе термин еколошке парнице. Више о видовима заштите в.: Дреновак, М., Борђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштите – грађанскоправна и кривичноправна заштите*. Београд: Организација за европску безбедност и сарадњу, 68–69.

² Више о тешкоћама в.: Ludeña, S., Abella, J. (2010). Environmental Civil Liability under Comparison: Some notes in soft law. *Revista Jurídica Piélagus*, 9(1), 58–100; Kenneth S. A., (2002). The Relation between Civil Liability and Environmental Regulation: An Analytical Overview. *Washburn Law Review*, 41, 379–398; Радончић, Ц. (2023). Грађанскоправна заштита колективних интереса у праву околиша у Босни и Херцеговини. *Анали Правној факултету у Зеници*, 28(14), 11–41; Салма, М. (2014). Превентивна тужба за отклањање извора опасности од штете у светлу одрживог развоја. *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 4, 131–145.

³ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС* бр. 98/2006. и 115/2021, *Огласина о пројашењу Уставног закона за спровођење Акта о промени Устава Републике Србије – Амандмани I–XXIX – Службени гласник РС*, бр. 16/2022, чл. 74: „(1) Свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о

Садржина права је сложена, имајући у виду да се састоји од материјалних и процесних елемената. У литератури се често истиче да се његов материјални садржај изводи из основних људских права налик праву на живот, здравље, имовину и слично.⁴ Није погрешно закључити да ово право коегзистира и своју садржину црпе из већ признатих људских односно права личности и да нема инхерентну садржину различиту од садржине ових права.

Антропоцентрична теорија, која као примарни „објект“ заштите у регулисању животне средине посматра човека, потврђује ову идеју.⁵ Штавише, нормирање права на здраву животну средину учињено је управо ради остварења адекватне заштите најосновнијих људских права.⁶ Уврштавање овог права у корпус људских права сведочи о томе да је његов титулар човек, те да се при оцени постојања његове повреде примарно узимају у обзир последице загађења по здравље и добробит људи.

Најпре треба анализирати природу права на здраву животну средину и утврдити да ли се оно може сматрати правом личности. С обзиром на то да не постоји исцрпни каталог права личности, на први поглед не постоји препрека за ову тврдњу. Додатно, број препознатих личних права свакодневно се повећава, имајући у виду напредак цивилизације

њеном стању. (2) Свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран је за заштиту животне средине. (3) Свако је дужан да чува и побољшава животну средину“.

⁴ Светска здравствена организација. *Human Rights-based Approach to Health and Environment – Report of a Regional Seminar*. Thailand, 2007, 13.

⁵ Антропоцентрична теорија у домену еколошке етике подразумева схватање да „само човек поседује интринсичке вредности, другим речима само су људска бића у могућности да доносе моралне процене и закључке, а остатак природе има инструментални карактер, односно служи циљевима људи“. С друге стране стоји екоцентрична теорија, која „захтева заштиту природе и њених елемената као добара која имају самосталну вредност, независно од њиховог значаја за човека“. Упркос томе што је антропоцентрична теорија била примарна идеја до краја XX века, она и даље има утицај на формирање еколошке политике, имајући у виду да „померање клатна од антропоцентризма ка екоцентризму подразумева дуготрајну борбу за усвајање нове еколошке етике“. Упркос овој промени у теорији, фокус са човека и његових потреба није потиснут, већ „антропоцентризам остаје сегмент екоцентричне теорије, али не у смислу фаворизовања човека, већ фаворизовања екосистема као кључног фактора опстанка човечанства“. V.: Младенов, М. (2017). *Право на одговарајућу животну средину као основно људско право*, докторска дисертација, 66–68, доступно на: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8813/Disertacija14948.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

⁶ Један од најзначајнијих међународних аката донетих у области заштите животне средине је Архуска конвенција (Конвенција о приступу информацијама, учешћу јавности у доношењу одлука и приступу правди у питањима животне средине. Архус, 1998) која установљава право на приступ информацијама о животној средини, учествовање у доношењу одлука у вези са њом и приступ суду у случају повреде права.

и технологије и следствено стварање нових друштвених односа.⁷ Права личности неодвојиво су везана за човекову личност и као таква постоје „изнад“ позитивноправних решења.

Њихов настанак не везује се за трен препознавања од стране законодавца, већ законско уређење представља само декларативни чин у заштити инхерентних права личности. Одређено право не мора експлицитно бити предвиђено као право личности да би се таквим сматрало.

С обзиром на то да закони не дају дефиницију права личности, треба поћи од теорије. Петровић права личности дефинише као права неимовинског карактера неодвојиво везана за човекову личност.⁸ Слично, Апелациони суд у Београду личним правима сматра

„...субјективна права на личним добрима, добрима која су најнепосредније и нераскидиво повезана са физичким или правним лицем“.⁹

Чини се да градивно везиво права личности чини њихов неимовински карактер с једне и тесна веза с личношћу човека с друге стране. Право на здраву животну средину испуњава оба услова. Његова неимовинска природа неспорна је, док се веза с личношћу човека извлачи на посредан начин. Наиме, од заштите овог права зависи могућност остварења најосновнијих права личности – права на живот и здравље. Европски суд за људска права је небројено пута заузео становиште да се остварење основних људских права не може замислити без адекватне заштите животне средине.¹⁰ Додатно, у литератури се посебно истиче да ЕСЉП не штити животну средину непосредно и изоловано од Конвенцијом

---

⁷ Петровић, З. (1996). *Накнада немајеријалне штете због повреде права личности*. Београд: Војна књига, 44.

⁸ *Ibid.*, 45.

⁹ Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 3130/2010, од 9. јуна 2010. године.

¹⁰ *Lopez-Ostra v. Spain* (App. No 16798/90), 9. 12. 1994, para. 51: „Озбиљно загађење животне средине може утицати на добробит појединаца и спречити их у уживању сопственог дома на начин који утиче на право на мирно уживање приватног и породичног живота, без да озбиљно угрози њихово здравље“.

Cordella and others v. Italy (App. No 54414/13, 54264/15), 24. 1. 2019: „Велика еколошка штета може довести до повреде чл. 8. ако значајно смањи способност подносиоца представке да ужива у свом дому или приватном и породичном животу. Да ли је тај праг досегнут зависи од узрока, интензитета и дуготрајности штете, као и њених последица по физичко и психичко здравље и квалитет живота подносиоца представке.“

Verein Klimasenioren Schweiz and others v. Switzerland (App. No 53600/20) 9. 4. 2024, para. 435: „Како је суд већ претходно утврдио, чл. 8. може бити повређен због утицаја не само на здравље појединаца већ и на њихову добробит и квалитет живота (v.: para. 514) и не само због испољених ефеката већ и довољно високог ризика од наступања оваквих ефеката.“

предвиђених основних људских права, већ искључиво у ситуацијама у којима је повреда животне средине у вези с повредом другог загарантованог права.¹¹

Заштита животне средине је предуслов за мирно уживање права најтешње везаних за личност човека. Без здраве животне средине и следствено адекватног животног стандарда човек није у могућности да остварује основна права. Право на живот и здравље неодвојиво су везана за здраву животну средину, јер је њихово уживање аутоматски угрожено услед њеног нарушавања. Овакав став заузет је и у издвојеном мишљењу судије Међународног суда правде *Weeramantry* у случају *Gabcikovo-Nagymaros*:¹²

„Заштита животне средине је [...] витални део доктрине о људским правима, јер представља *sine qua non* бројних људских права налик праву на здравље и праву на живот. Неопходно је нагласити ово, с обзиром на то да штета нанесена околини може нарушити сва људска права прокламована Универзалном декларацијом о људским правима и другим инструментима заштите људских права.“

Уколико се уживање најинтимнијих права личности не може замислити без права на здраву животну средину, утолико се и оно мора сматрати правом личности. Право на здраву животну средину не може се посматрати у вакууму, већ је неопходно имати у виду да је оно прокламовано управо ради заштите најосновнијих људских права која су већ препозната као права личности. Право на здраву животну средину неодвојиво је од личности човека – човек не би могао постојати или опстати у неприступачној средини, тако да је њено очување од кључног значаја за живот, здравље и развој људи.

Права личности не треба посматрати преуско, већ у контексту улоге коју играју. Сврха њиховог установљавања иста је као сврха права на здраву животну средину – стварање услова за слободан развој личности. Следствено, Уставом прокламовано право на здраву животну средину испуњава све услове за класификацију у корпус права личности.

Приђимо овом питању из другог угла. У литератури се могу наћи схватања која при дефинисању права личности у први план стављају њихов заштитни објекат. Тако се она поимају као права која за објекат

У вези са повредом чл. 8. Конвенције вид. нпр. *Taşkin and Others v. Turkey* (App. No 46117/99), 10. 11. 2004; *Tătar v. Romania* (App. No 67021/01), 27. 1. 2009; *Cordella and Others v. Italy* (App. No 54414/13, 54264/15), 24. 1. 2019.

¹¹ Стјеља, И. (2023). *Учесће јавности у осигуравању еколошке њавге у Србији*, докторска дисертација, 46.

¹² Међународни суд правде. *Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)* (Separate Opinion of Vice-President Weeramantry), 25. 9. 1997.

имају лично добро, као што су живот, телесни интегритет, здравље, слобода и слично.¹³ Служећи се оваквом дефиницијом, чини се тешким подвести право на здраву животну средину под право личности. На први поглед, објекат овог права је животна средина, која је добро само по себи.

Међутим, имајући у виду постулате антропоцентричне теорије, заштита животне средине спроводи се примарно ради заштите човека. Примера ради, утврђивање загађења животне средине мери се према „нормалним границама“, које се одређују имајући у виду потребе људи – ниво буке који могу да поднесу, ниво честица који не омета дисање и слично. Позитивно право заштиту животне средине не врши (примарно) зарад ње саме, већ зарад очувања најбољег могућег животног стандарда људи. Због тога је неадекватно и непотпуно тврдити да је објекат права на здраву животну средину (пука) животна средина, већ се морају узети у обзир специфичности овог права чији је примарни циљ остварење добробити човека. Ако је животна средина непосредни објект заштите, очување квалитета живота људи је посредни, објект који се крије иза кулиса.

Како је примарни циљ увођења овог права неометани развој људске личности, а здрава животна средина предуслов уживања права најтешње везаних за човеку личност, треба га сматрати правом личности а друга-чије поимање обесмислило би уживање већ препознатих личних права.

Подвођење права на здраву животну средину под права личности препознато је и у упоредном праву. Тако, поједини швајцарски аутори сматрају право на здраву животну средину правом личности, односно неодвојивим делом личне слободе.¹⁴

Резимирајући, дубоко лична права човека не могу се мирно уживати без адекватне заштите животне средине. Право на здраву животну средину уведено је у циљу заштите личних права и не постоји независно од њих. Штавише, оно црпи своју садржину из права најтешње повезаних са личношћу човека. Самим тим, право без чијег се постојања не може замислити уживање права на живот, здравље и слободни развој личности мора бити сматрано правом личности.

Ипак, сматрамо да основна теза рада стоји и уколико се овај закључак не покаже тачним. Накнада нематеријалне штете проузроковане загађењем може се остварити и без позивања на право на здраву животну средину као посебно право личности, имајући у виду да загађење дубоко утиче на готово сва лична права човека.

¹³ Костић, С. (2023). Грађанскоправна одговорност због објављивања на друштвеним мрежама. *Билтен Врховног суда*, 3/2023. Београд: Intermex, 176.

¹⁴ Вучковић, М. (2018). *Грађанскоправни аспекти заштите од прекомерних емисија*, докторска дисертација, 160–161, доступно на: <https://phaidrani.ni.ac.rs/view/o:1580>

Накнада се може остварити на темељу повреде права на живот, права на здравље, телесни интегритет, имовину, мирно уживање личног и породичног живота, јер су сва ова лична добра директно таргетирана нарушавањем животне средине, што је потврђено већ цитираном праксом ЕСЈП. Наравно, у овим ситуацијама доказивање је отежано, имајући у виду да оштећени мора да докаже конкретну последицу проистеклу из загађења (рецимо, повреду здравља због неадекватне животне средине).

ШТА КОНСТИТУИШЕ ПОВРЕДУ ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ?

Право на здраву животну средину и право на здравље веома су уско повезана и готово да не могу да коегзистирају засебно. Ипак, оштећени при доказивању повреде права на здраву животну средину не мора доказати повреду права на здравље. Штавише, није потребно да се нарушавање животне средине манифестује у погоршању здравственог стања оштећеног да би се говорило о повреди права на здраву животну средину. Због тога је битно разликовати ова два права. Повреда права на здравље подразумева одређену физичку последицу, манифестацију нарушеног здравственог стања (телесну повреду, болест и сл.). Међутим, за постојање повреде права на здраву животну средину није нужно да се манифестовала негативна последица по здравствено стање оштећеног. Сам чин нарушавања животне средине у мери која ствара повећани ризик од оштећења здравља чини повреду права на здраву животну средину.¹⁵

Ни судови ни закон не дефинишу повреду права личности, већ је утврђивање да је до повреде права дошло остављено суду на слободну оцену.¹⁶ Утврђивање се врши на основу свих доступних изнесених чињеница и њиховог подвођења под правне норме. Постоје одређене чињенице

---

¹⁵ Овакво поимање повреде права на здраву животну средину одговара дефиницији загађивања датој у чл. 3, ст. 1, т. 11. Закона о заштити животне средине: „Загађивање животне средине јесте уношење загађујућих материја или енергије у животну средину, изазвано људском делатношћу или природним процесима које има или може имати ишлејне последице на квалитет животне средине и здравље људи“ (подвукла П. С.); V. и: „Губитак права на здраву животну средину је такође вид еколошке штете. Право на здраву животну средину дефинише се као право на здраву, сигурну, тиху и пријатну животну средину. Наружавање права на здраву животну средину подразумева мешање у уживање животне средине. На пример, конструкција зграде више од максималне прописане висине представља мешање у право суседа на сунчеве зраке“. Ludeña, S., Abella, J. (2010). Environmental Civil Liability under Comparison: Some notes in soft law. *Revista Jurídica Piélagus*, 9(1), 67.

¹⁶ Боровац, Ј. (2011), Накнада неимовинске штете због повреде права личности. *Билтен Врховној касационој суда*, 3/2011. Београд: Intermex, 78–98, 82.

које алудирају на повреду права на здраву животну средину. Тако, емитовање загађујућих честица у количини изнад „нормалне“, која је утврђена правилницима и сличним актима, указује на постојање повреде овог права. Такође, недостатак пијаће воде у одређеном месту сугерише суду да је право повређено. При оцени постојања повреде суд би требало да узме у обзир стандарде предвиђене унутрашњим и међународним прописима у области екологије.¹⁷

Слично резонување већ постоји у судској пракси у вези са повредом части и угледа као права личности. Суд је у више наврата заузимао став да није неопходно да је дошло до конкретне манифестације повреде части и угледа, у смислу да је поступак туженог довео до стварања негативне слике о тужиоцу у друштву. Насупрот томе, при оцени повреде ових права, судови не узимају у обзир да ли је одређена радња заиста утицала на част и углед тужиоца, већ да ли је била подобна да то учини:

„У поновном поступку првостепени суд ће отклонити наведену битну повреду тако што ће [...] разјаснити спорно питање да ли су и у којој мери су квалификације на које је у тужби указано [...] могле повредити част и углед тужиоца.“¹⁸

По аналогiji, може се закључити да у зависности од природе права личности, суд може утврдити повреду независно од њене спољне манифестације.¹⁹

Наше резонување поткрепљено је и ставом Уставног суда изложеном у одлуци Уж 1424/2018, у поступку у ком је, између осталог, истакнута и повреда права на здраву животну средину. Суд није утврдио

---

¹⁷ Младенов, М. (2017). *Право на одговарајућу животној средину као основно људско право*, докторска дисертација, 81. V.: чл. 39. Закона о заштити животне средине, који предвиђа:

„(1) У Републици Србији утврђују се захтеви у погледу квалитета животне средине, односно граничне вредности нивоа загађујућих материја, буке, зрачења и енергије и граничне вредности њихових емисија у ваздух, воду и земљиште, укључујући и емисију из мобилних извора загађивања.

(2) Јединствени нормативи утврђују се ради: контроле квалитета ваздуха, вода, земљишта, поступања са отпадом и хемикалијама, третмана отпадних вода, индустријског загађења и управљања ризиком, нивоа буке и вибрација и др.

(3) Граничне вредности из ст. 1. овог члана утврђује Влада у складу са посебним прописима.“

¹⁸ Пресуда Апелационог суда у Београду, ГжЗ 439/22, 26. 6. 2023. године.

¹⁹ *Verein Klimasenioren Schweiz and others v. Switzerland* (App. No 53600/20) 9. 4. 2024, пара. 513: „Ово би имплицирало да када је статус жртве утврђен према критеријумима постављеним у параг. 487. и 488, може се претпоставити да је озбиљни ризик значајног смањења очекиваног животног века услед климатских промена подобан да доведе до примене чл. 2. Конвенције.“

повреду права, с обзиром на то да подносиатека „није доказала довољан степен вероватноће настанка штете по њено здравље и квалитет живота“.²⁰ Јасно је да суд повреду права види у нарушавању животне средине у мери која угрожава здравље људи и не захтева да је штета по здравље већ настала. Упркос томе, проблеми који ће се сигурно јавити у доказивању је утврђивање колики је степен вероватноће потребан да би се сматрало да загађивање угрожава здравље. Поједини аутори оправдано критикују овакав став суда, који указује на недовољно развијену свест о значају животне средине и избегавање упуштања у процену ризика загађења по здравље.²¹ С друге стране, у малом броју поступака пред Уставним судом у којима се подносиоци позивају на повреду права на здраву животну средину, суд се најчешће и не упушта у расправљање о повреди, већ само наводи да у уставним жалбама нису наведени уставноправни разлози за тврдњу о повреди наведеног права.²²

ОПШТЕ ТЕЗЕ О НЕМАТЕРИЈАЛНОЈ ШТЕТИ ЗБОГ ПОВРЕДЕ ПРАВА ЛИЧНОСТИ

Законом о облигационим односима предвиђена је могућност подношења тужбе за накнаду нематеријалне штете проузроковане душевним боловима услед повреде права личности.²³ Специфично за наш систем је што нематеријалну штету посматра кроз призму субјективне теорије, на начин да за њено постојање није довољна пука повреда права, већ је неопходно да се она манифестује кроз душевне болове.²⁴ У земљама које прихватају објективно становиште је другачије, тако да сам чин повреде права личности представља штету, док су евентуални душевни болови један од критеријума за утврђивање висине накнаде.²⁵ Упоредно право

²⁰ V.: нпр. одлуку Уставног суда, Уж-1424/2008, од 31. 3. 2011.

²¹ Милојевић, Г. (2021). *Основи за подизање тужбе за накнаду штете у еколошком праву*, докторска дисертација, 223–224, доступно на: https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/20882?locale-attribute=sr_RS; Пресуда Вишег суда у Панчеву Гж 886/13, од 24. 12. 2013. године.

²² Одлука Уставног суда Уж-2945/2013, од 23. 12. 2015.

²³ Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020, чл. 200.

²⁴ Симоновић, И., Лазић, М. (2014), *Грађанскојравна заштитна права личности*. Зборник радова Правног факултета у Нишу, ЛП(68), 269–290, 281.

²⁵ Баретић, М. (2006), Појам и функције неимовинске штете према новом Закону о обвезним односима. *Зборник Правној факултета у Зајребу*, 56, 461–500, 472.

познаје тренд објективизације моралне (нематеријалне) штете. Тако се хрватски законодавац недавним изменама Закона о обвезним односима определио за објективизовање овог појма.²⁶

Поједини аутори су недуго након доношења ЗОО писали о томе да би непризнавање дирања у права личности као нематеријалне штете у случајевима када оштећени не трпи болове „у поређењу са достигнућима нашег права, јудикатуре и теорије, представљало корак назад“.²⁷ Цигој став образлаже на начин да увођење превентивне мере забране даљег дирања у права личности у чл. 157. ЗОО садржи идеју о недопуштености задирања у ова права, без обзира на евентуално проузроковане болове.

Други аутори сматрају да је појам нематеријалне штете тако уско повезан са појмом права личности да се о њој не може ни расправљати у одсуству повреде ових права. Критикујући решење ЗОО, наводе да болови и страх представљају само манифестацију штете у чијој је основи повреда права личности.²⁸ Штавише, судска пракса је пре доношења ЗОО досуђивала накнаду нематеријалне штете независно од душевног бола (односно физичког бола или страха), ако околности случаја оправдавају досуђивање накнаде за претрпљени осећај љутње, жалости, патње и других нелагодности.²⁹

Без даљег залажења у дилеме објективне и субјективне теорије, треба навести да постоје и аутори који преферирају мешовити појам нематеријалне штете из Скице за закон и о облигацијама и уговорима.³⁰

Међутим, како ово становиште није прихваћено у домаћем праву, треба поћи од оквира који ЗОО и судска пракса одређују. Досуђивање накнаде нематеријалне штете због повреде права личности нужно у себи обухвата доказивање претпрљених душевних болова. Факт повреде личног права није довољан, већ је неопходно да се повреда одрази у интимном трпљењу оштећеног.³¹ Судови често захтевају интензитет душевних болова који доводи до озбиљног нарушавања психичке равнотеже.³²

²⁶ Закон о обвезним односима, *НН* – 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, чл. 1046.

²⁷ Цигој, С. (1980), *Коментар Закона о облигационим односима*, ред. Благојевић, Б., Круљ, В. Београд: Савремена администрација, 430–431.

²⁸ Петровић, З. (1996). *Накнада нематеријалне штете због повреде права личности*. Београд: Војна књига, 12.

²⁹ *Ibid.*, 181.

³⁰ Караникић Мирић, М. (2015). Објективизовање моралне штете. *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, 3/2015, 487–503, 493, 494; Константиновић, М. (1996). *Скица за законик о облигацијама и уговорима*. Београд, чл. 124.

³¹ Караникић Мирић, М. (2015). *Op. cit.*, 3/2015, 489.

³² Костић, С. (2023). Грађанскоправна одговорност због објављивања на друштвеним мрежама. *Билтен Врховног суда*, 3/2023. Београд: Intermex, 187, 188.

Када дође до нарушавања животне средине, неспорно је да човек може претпрети материјалну и нематеријалну штету, уколико је штетна радња довела до нарушавања здравља, односно ако се на конкретан начин манифестовала на здрављу. Међутим, отворено је питање да ли може наступити нематеријална штета због повреде личних права услед загађења, независно од евентуалне физичке манифестације повреде.

Ако пођемо од тога шта чини повреду права на здраву животну средину – нарушавање животне средине у мери која може угрозити здравље и добробит људи, јасно је да људи дуготрајно изложени високој количини загађујућих материја трпе повреду права на здраву животну средину.³³ У тој ситуацији треба проценити да ли они уједно трпе и душевне болове услед ове повреде.

Душевни болови могу да се манифестују на различите начине. Суд често разматра разне аспекте унутрашњег трпљења ради утврђивања постојања и интензитета душевних болова. Према ставу судске праксе, нематеријална штета може се састојати у осећању понижења, срама, стреса, узнемирености, незадовољства, љутње и слично. У тежим случајевима повреде права личности може доћи до душевног обољења.³⁴

Константно излагање повећаној концентрацији загађујућих материја може изазвати висок ниво стреса, узнемирености, незадовољства и друге нелагодности. Постоје истраживања која изложеност загађеном ваздуху повезују са проблемима с менталним здрављем.³⁵ У том смислу, јасно је да оштећени могу трпети душевне болове због повреде права на здраву животну средину.

Поред душевних болова, треба размотрити могућност накнаде штете у виду страха. Свест о негативним последицама загађења по здравље и живот људи већа је него икад. Дуготрајно излагање загађујућим материјама ствара повећани ризик за оштећење здравља и наступање болести. Људи који насељавају високозагађена подручја могу бити

---

³³ Поједини аутори заступају став да би се правила о заштити права личности могла применити на заштиту личности од имисија, нарочито онда када оне не проузрокују знатну повреду личности, јер ипак чине мешање у приватни живот појединца. V.: Вучковић, М. (2018). *Грађанскојравни аспекти заштите од прекомерних имисија*, докторска дисертација, 300–302.

³⁴ Костић, С. (2023). Грађанскоправна одговорност због објављивања на друштвеним мрежама. *Билтен Врховној суда*, 3/2023. Београд: Intermex, 187, 188.

³⁵ Newbury, J., Stewart, R., Fisher, H., Beevers, S., Dajnak, D., Broadbent, M., ... Bakolis, I. (2021). Association between air pollution exposure and mental health service use among individuals with first presentations of psychotic and mood disorders: retrospective cohort study. *The British journal of psychiatry. The journal of mental science*. 219(6), 678–685.

дуготрајно изложени страху високог интензитета због потенцијалног оштећења здравља.

У америчкој литератури наилазимо на појам *reasonable fear*, односно разумног страха. Судска пракса овај појам везује за страх од будуће штете у виду болести који се јавља онда када је оштећени изложен штетној материји налик азбесту или прекомерном зрачењу. У тој ситуацији, ради досуђења накнаде, мора се радити о разумном страху од будуће штете какав би и друга лица трпела када би се нашла у истој ситуацији.³⁶

У литератури постоје заговарања препознавања страха услед загађења као посебног вида нематеријалне штете. Истиче се да је страх који појединци трпе услед загађења појачан због могућих катастрофалних последица и неизвесности.³⁷

У нашем праву, накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха досуђује се ако интензитет и дужина трајања страха то оправдавају.³⁸

У том смислу, било би тешко замислити досуђивање накнаде нематеријалне штете због страха од наступања будуће штете. Међутим, сматрамо да оваква карактеризација страха услед загађења није у потпуности адекватна. Наиме, оштећени већ трпе штету која се састоји у страху по живот и здравље. Додатно, страх је посебан облик нематеријалне штете, који се досуђује независно од евентуално претрпљених физичких и душевних болова и у њиховом одсуству. Није неопходно да је оштећени већ претпрео повреду или нарушавање здравља да би страх био препознат као штета.

Услови за досуђивање накнаде нематеријалне штете због претрпљеног страха односе се на интензитет и дужину трајања страха, значај повређеног добра и циљ коме служи накнада, тако да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.³⁹ У конкретном случају, досуђивање накнаде за претрпљени страх због угрожавања здравља не погодује оваквим тежњама, а ако суд утврди да је страх високог интензитета и дужине, сматрамо да би ове околности

---

³⁶ Ahmed, R. (2023). *The Influence of Reasonableness in Determining Delictual or Tort Liability for Emotional Distress or Mental Harm in American and French Law*, 9–10, доступно на: <https://www.saflii.org/za/journals/PER/2023/12.html>

³⁷ Lin, A. (2006). *The Unifying Role of Harm in Environmental Law*. Wisconsin Law Review, Vol. 3, UC Davis Legal Studies Research Paper No. 74, 898–985, 946–950.

³⁸ „Осим тога, када се има у виду утврђено чињенично стање, тужила не би имала право на накнаду нематеријалне штете на име претрпљених физичких болова и страха, с обзиром да интензитет и дужина трајања физичких болова и страха не оправдавају досуђивање накнаде нематеријалне штете.“ Пресуда Врховног касационог суда, Рев2 1691/2019, 20. 5. 2021. године.

³⁹ ЗОО, чл. 200.

требало да буду довољне за њено досуђивање, чак и ако није наступила непосредња претња по живот и здравље оштећеног.

Међутим, проблем који се јавља у вези са поимањем страха је у доказивању узрочне везе између страха услед загађења са радњом конкретног штетника, с обзиром на низ актера који у мањој или већој мери доприносе загађењу, због чега је тешко доказати да је страх последица штетникове радње. Због тога се у литератури све чешће говори о одговорности за повећани ризик од штете, уместо појма узрока.⁴⁰

НАКНАДА НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ ЗБОГ ПОВРЕДЕ ПРАВА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Коначно, пошто основни постулати наше хипотезе стоје – право на здраву животну средину може се сматрати правом личности, до његове повреде може доћи услед загађења и оштећени могу трпети нематеријалну штету услед његове повреде, треба испитати како би поступак пред судом изгледао, које чињенице би тужилац морао да докаже и на који начин би то могао да учини.

Ради остварења успеха у спору, тужилац мора да докаже да је дошло до повреде права на здраву животну средину, душевне болове које услед повреде трпи и узрочну везу између радње туженог и проузроковане штете.⁴¹

Првенствено, као што је раније разрађено, повреда права на здраву животну средину подразумева нарушеност животне средине у мери која може оштетити или угрозити здравље људи.⁴² Доказивање повреде би се заснивало на мерењу концентрације загађујућих честица, уз позивање на извештаје стручних тела о могућим негативним утицајима загађења на здравље људи. Повреда права на здраву животну средину не подразумева негативну манифестацију по здравље, већ искључиво стање животне средине услед које постоји повећани ризик од овакве манифестације.

Како се у литератури наводи, а с обзиром на то да ЗОО не одређује када се право личности сматра повређеним, суд у зависности од

---

⁴⁰ Simon, M. A. (1992). Causation, Liability and Toxic Risk Exposure. *Journal of Applied Philosophy*, 9(1), 35–44.

⁴¹ Боровац, Ј. (2011), Накнада неимовинске штете због повреде права личности, *Билтен Врховној касационој суда*, 3/2011. Београд: Intermex, 82.

⁴² „Нарушавање квалитета живота као резултат стања животне средине, иако не доводе до конкретног испољавања штете по здравље људи, свакако би требало сматрати повредом права на здраву животну средину.“ Déjeant-Pons, M., Pallemaerts, M. (2002). *Human rights and the environment*. Berlin: Council of Europe, 21.

околности случаја и имајући у виду све изведене доказе треба да утврди чињенице на основу којих ће извести закључак о евентуалној повреди права личности.⁴³ Можемо претпоставити да би се у доказивању тужиоци у великој мери ослањали на извештаје стручних тела о утицају специфичних видова загађења на здравље људи и подобности за нарушавање здравља. У складу са тим, доказивање постојања повреде права на здраву животну средину сводило би се на доказивање да је дошло до загађења, које је способно да утиче на здравље људи. Тада би требало сматрати да је право оштећеног на здраву животну средину повређено, независно од тога да ли се повреда манифестовала у његовој физичкој сфери. Сама чињеница да је загађење створило повећани ризик од нарушавања здравља и да би наставак излагања загађењу произвео „опипљиву“ штету по здравље довољна је, по нашем мишљењу, да конституише повреду оштећеног на здраву животну средину.⁴⁴

У овоме се огледа једна од кључних разлика у односу на „класичне“ тужбе за накнаду штете проистекле из загађења. У њима тужилац мора да докаже, осим да је до загађења дошло и да је оно подобно да произведе штетне последице по здравље, и то да је оно било узрок конкретне штете – болести или повреде. Узрочну везу у овом случају незахвално је доказивати, имајући у виду низ чинилаца који утичу на здравље.

Насупрот томе, у парницама за накнаду нематеријалне штете услед повреде права на здраву животну средину није неопходно доказивати узрочну везу у истом смислу. Штавише, довољно је да оштећени докаже да трпи душевни бол јер му је повређено право. Оштећени не мора доказивати да има конкретне физичке последице као манифестацију повреде здравља, већ је довољно да докаже да је штетна радња подобна да доведе до угрожавања његовог здравља и да он трпи душевни бол услед повреде права на здраву животну средину, која се манифестује као повећани ниво стреса, стрепња због неизвесности по здравље, анксиозност, бојазан од болести и слично.

Доказивање повреде права није посебно захтевно. Слично је и са душевним боловима услед повреде права – они се могу доказивати исказима тужиоца и сведока, извештајима лекара, као и на основу свих

---

⁴³ Боровац, Ј. (2011), Накнада неимовинске штете због повреде права личности, *Билтен Врховној касационој суда*, 3/2011. Београд: Intermex, 82.

⁴⁴ *Di Sarno and Others v. Italy*, (App. no. 30765/08), 10. 1. 2012, para. 106: „Обавеза државе на успостављање регулаторног оквира односи се не само на испољену штету проистеклу из одређених активности већ и на инхерентне ризике укључене у активност.“

доказа који указују на свакодневни живот и животни стандард тужиоца.⁴⁵ Уколико је услед загађења дошло до душевног обољења тужиоца, ангажовање вештака било би неопходно, с обзиром на то да суд не поседује специфична знања на основу којих би могао да утврди релевантне чињенице у вези са обољењем.⁴⁶

Успех у парници највише зависи од доказивања узрочне везе између повреде права (односно душевног бола) и радње туженог.⁴⁷ Узрочност се доказује према општим правилима која се примењују и у другим парницама. Тако, када је доказано повећано присуство загађујућих честица у ваздуху, узрочну везу треба установити између нивоа честица (као облика повреде права на здраву животну средину) и радње туженог. Можемо претпоставити да се она доказује утврђивањем претежне делатности туженог, материја специфичних за његову делатност и слично.

Ипак, проблеми узрочне везе дубљи су од доказивања да је радња туженог пододна да доведе до повреде права на здраву животну средину. Нарочито данас, кад постоји велики број субјеката који утичу на ниво загађења, тешко је одредити допринос сваког од њих, односно тврдити да без доприноса туженог не би дошло до повреде права тужиоца. Због тога се у литератури предлаже олакшање процесне позиције тужиоца, са фокусом на ублажавање или премештање терета доказивања. Тако Цигој наводи да овакво стање захтева да се одустане од строгог доказа каузалне везе, већ се треба задовољити високим степеном вероватноће.⁴⁸ У неким државама је уведен обрт терета доказивања у еколошким парницама, тако

---

⁴⁵ Пресуда Врховног касационог суда, Рев2 687/2012 27. 12. 2012. године: „Супротно ревизијским наводима туженог, у поступку утврђивања дискриминације није потребно вештачење. Вештачење се изводи када је о неком проблему потребно знање којим суд не располаже. На основу изведених доказа (саслушање странака, сведока) суд може да процени и утврди да ли се у идентичним ситуацијама неједнако поступа.”

⁴⁶ Костић, С. (2023). Грађанскоправна одговорност због објављивања на друштвеним мрежама. *Билтен Врховног суда*, 3/2023. Београд: Intermex, 187, 188.

⁴⁷ Кривица штетника неће бити у средишту овог рада, имајући у виду да Закон о заштити животне средине у чл. 103. прописује објективну одговорност за загађење. Уколико би ипак суд примењивао општа правила ЗОО о кривици, на страни оштећеног свакако би била претпоставка кривице, тако да би штетник морао да докаже да није крив за проузроковану штету. Због природе и ограничења рада, питање евентуалне кривице штетника услед загађења неће бити детаљније разрађено.

⁴⁸ Цигој, С. (1980). *Коментар Закона о облигационим односима*, ред. Благојевић, Б., Круљ, В. Београд: Савремена администрација, 440; слично v.: Wu, С. F. (2021). Challenges to Protecting the Right to Health under the Climate Change Regime. *Health and Human Rights*, 23(2), 121–138, 131.

да је на загађивачу терет доказивања искључења одговорности односно непостојања узрочне везе између његове радње и штете.⁴⁹

Чак и у ситуацији у којој тужени није емитовао целокупну количину присутних загађујућих материја, требало би га сматрати одговорним ако је његова делатност дала значајан допринос превазилажењу дозвољеног нивоа честица. На тај начин може се избећи проблем адекватне узрочности, нарочито кад се ради о загађивачу који најчешће има велике ресурсе за прикупљање информација о утицају емитованих материја на здравље људи, као и обавезу старања о заштити животне средине. Наравно, правни стандард значајног доприноса остаје на судовима да установе.

Због проблема у утврђивању узрочне везе између радње загађивача и претпрљене штете, сматрамо да би у интересу тужилаца било покретање поступка против Републике Србије, аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе као носилаца обавезе заштите животне средине, односно одржања загађења средине на нивоу који не прелази границе предвиђене стручним актима.⁵⁰ Закон о заштити животне средине у чл. 5. на експлицитан начин предвиђа одговорност ових актера због „непредузимања мера заштите животне средине“. Додатно, у чл. 103, ст. 2. Закона прописано је да је

„...за загађивање животне средине одговорно и правно и физичко лице које је незаконитим или неправилним деловањем омогућило или допустило загађивање животне средине“.

Самим тим, имајући у виду да су Република Србија, аутономна покрајина односно јединица локалне самоуправе носиоци обавезе старања о заштити животне средине, односно предузимања мера којим се ниво загађења одржава испод граничних вредности, јасно је да они могу сносити одговорност за повреду обавезе. Повреда би се састојала у чињеници прекомерног загађења, односно загађења изнад граничних вредности.

У овој ситуацији, оштећеном би било знатно лакше да успе у парници, имајући у виду да на овај начин заобилази доказивање узрочне везе између радње загађивача и наступеле штете. Наиме, тужбени захтев уперен против конкретног загађивача почива на радњи загађивања, и подразумева доказивање да је конкретна радња довела до штете. С друге

⁴⁹ V.: у Кини Qianxun, X., Mehran, K. (2023). Reflections on the environmental damage compensation regime in Chinese civil legislations. *Heliyon*, 9(4), доступно на: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844023023617>

⁵⁰ У чл. 74, ст. 2. Устава РС експлицитно је предвиђено да је свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран за заштиту животне средине. Иста обавеза предвиђена је и чл. 4. Закона о заштити животне средине.

стране, тужбени захтев који се подноси против рецимо Републике Србије заснива се на чињеници допуштања прекомерног загађења, независно од конкретног лица које је загађење узроковало. Одговорност државе не заснива се на факту загађења већ пропуштању доношења адекватне регулативе односно њене имплементације на загађиваче, услед чега ниво загађења прелази граничне вредности.

На овај начин, оштећени тврди да је Република Србија носилац обавезе заштите животне средине (што је Законом предвиђено) и доказује да је ниво загађења средине изнад граничних вредности. На овај начин се „откључава“ одговорност државе, с обзиром на то да је она дужна да предузме мере да загађење остане испод граничних вредности, те како загађење јесте прешло предвиђене границе, оштећени може једноставно тврдити да држава није испунила своје законом предвиђене обавезе. Наравно, држава у овој ситуацији може доказивати да је предузела неопходне мере или да би штета наступила чак и да су оне предузете, али је положај оштећеног свакако олакшан имајући у виду да терет доказивања прелази на другу страну.

Незаконитост односно неправилност рада органа Републике Србије, која је као услов одговорности предвиђена напред цитираним чл. 103. ЗЗЖС и чл. 5. Закона о државној управи,⁵¹ може се једноставно доказати. Наиме, како су граничне вредности загађења прописане посебним прописима Владе РС, пропуштање предузимања мера које би спречиле да загађење пређе предвиђене границе свакако је противправно, с обзиром на то да експлицитно крши ове прописе, као и ЗЗЖС.

На крају ћемо анализирати једину доступну пресуду у поступку накнаде нематеријалне штете због повреде права на здраву животну средину. У литератури је навођен поступак вођен пред Основним судом у Панчеву као пример да судска пракса није благодонаклона према захтевима за накнаду нематеријалне штете услед загађења животне средине.⁵² Иако је овај став несумњиво тачан, сматрамо да пресуда може указати на рупе које треба попунити при постављању тужбеног захтева.

---

⁵¹ Закон о државној управи *Службени гласник РС*, бр. 79 од 16. септембра 2005, 101 од 6. новембра 2007, 95 од 17. децембра 2010, 99 од 11. септембра 2014, 30 од 20. априла 2018 – др. закон, 47 од 20. јуна 2018, чл. 5, ст. 1: „За штету коју својим незаконитим или неправилним радом органи државне управе проузрокују физичким и правним лицима одговара Република Србија.“

⁵² Дреновак, М., Ђорђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштите – грађанскојавна и кривичнојавна заштите*. Београд: Организација за европску безбедност и сарадњу, 99.

Анализом пресуда Вишег суда у Панчеву Гж. бр. 886/13 и Основног суда у Панчеву П-591/2012, уочава се следеће.⁵³ Тужилја је тужбеним захтевом тражила накнаду нематеријалне штете услед претрпљеног страха и душевних болова због повреде права на живот, слободу кретања и избора боравишта и права на здраву животну средину. Тужба је поднета због изложености јаким непријатним мирисима услед чега тужилја није могла да дише и осећала је узнемирење и страх. Суд је одбио тужбени захтев наводећи да не постоји узрочна веза између присуства штетних материја у ваздуху и тегоба тужилје. Закључак је засновао на мерењима нивоа честица у ваздуху, те како концентрација загађујућих честица није прелазила нормалне границе, штетне последице које су код тужилје наступиле не могу се приписати у одговорност туженом.

Јасно је да се суд позвао на узрочну везу, али је упутио и на то како се доказује повреда права на здраву животну средину. Суд није посебно разматрао да ли је ово право повређено или шта његова повреда подразумева. Ипак, из става да нема узрочне везе између делатности тужених и тегоба тужилје искључиво због количине загађујућих материја, може се закључити да суд сматра да се доказивање повреде права на здраву животну средину своди на доказивање да ниво загађујућих материја превазилази прописане граничне вредности.

Суд је свој став неспретно образложио. На једном месту наводи да

„...тужени поседују дозволе да делатност врше и штета коју су приликом вршења делатности проузроковали, не превазилази нормалне границе“,

док у наставку указује на непостојање узрочне везе између штете и делатности тужених. Чини се да се суд „сакрио“ иза стандарда прекомерне штете, без да га је и на једном месту дефинисао. Додатно, делује да суд непостојање и узрочне везе и повреде права на здраву животну средину изводи из непостојања прекомерне штете односно из концентрације измерених честица. У тој ситуацији, чини се да би тужилја успела у тужбеном захтеву уз доказ да је концентрација честица била виша од дозвољене у спорном периоду.

Делује да ни доказивање узрочне везе не би требало да буде превелики проблем, нарочито у поређењу са парницама у којима је на тужиоцу да докаже и штету у виду конкретне последице по његово здравље односно телесни интегритет. Како суд наводи:

⁵³ Преузете из Дреновак, М., Ђорђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштите – грађанскојравна и кривичнојравна заштите*. Београд: Организација за европску безбедност и сарадњу, 99. Аћимовић, А. (2015). *Еколошко-јравна заштите у грађанском процесу са посебним освртом на питање накнаде нематеријалне штете*. Заштита животне средине у законодавству и пракси. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, 33–41, 37, 38.

„Наведеним мерењем је утврђено прекорачење суспендованих честица и чађи, али ово прекорачење није могуће повезати са производно-технолошким процесима тужених, јер то нису материје карактеристичне за врсту технологије којом се они баве.“

Суд је при пресуђивању узео у обзир све релевантне чињенице, нарочито врсту технолошких процеса тужених и материје карактеристичне за њихову делатност. У том смислу, у ситуацији у којој би тужилаца доказала прекорачење граничних вредности загађујућих материја које су карактеристичне за делатност тужених, делује да би терет доказивања да су материје емитоване од стране других лица односно да штета није проистекла из његове радње био на туженом.

У сваком случају, анализирајући дату пресуду можемо закључити да суд примењује одредбе чл. 156. ЗОО,⁵⁴ да повреду права на здраву животну средину види у загађењу које прелази нормалне границе, док се наступање душевног бола и страха и узрочна веза доказују по општим правилима. Тужилаца би, чини се, остварила успех у парници да је доказала да је ниво емитованих загађујућих материја превазилазио дозвољени, у ком случају би била доказана повреда права на здраву животну средину, а по врсти материја и специфичностима делатности туженог суд би могао да утврди постојање узрочне везе.

Наравно, то не значи да је положај тужилаца у овим парницама лак. Насупрот, доказивање се мора ослањати на вештачење стручњака, узрочну везу је незахвално доказивати јер више актера могу допринети нивоу загађујућих честица у околини и слично. Ипак, сматрамо да је овај поступак знатно једноставнији у односу на поступак за накнаду нематеријалне штете када заиста дође до оштећења здравља, у ком случају тужилац мора доказати да је до последице дошло управо услед радње туженог. У нашем случају, тужилац је бар ослобођен терета доказивања да је наступило оштећење здравља, већ је довољно задржати се на нивоу загађења (чиме се доказује повреда права на здраву животну средину) и душевним боловима односно страху претпрљеном услед повреде. Другим речима, тужилац не мора доказати да је претрпео конкретну последицу по здравље, већ је довољно доказати повреду права на здраву животну средину, што је знатно лакше урадити. Додатно, уколико тужилац покрене поступак против Републике Србије, аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе и овај терет доказивања је заобиђен, а везу

---

⁵⁴ У основи позивање на чл. 156. ЗОО у складу је са премисом нашег рада да се повреда права на здраву животну средину састоји у емитовању загађујућих честица преко дозвољеног нивоа (нарушавање животне средине у мери која угрожава здравље људи), што одговара појму прекомерне штете из закона.

између неправилног рада туженог и повећаног нивоа загађења знатно је лакше доказати.

Из теоријске анализе, као и анализе наведене пресуде, може се закључити да парница за накнаду нематеријалне штете због повреде права на здраву животну средину јесте механизам који оштећенима стоји на располагању и који представља једноставнији начин за заштиту права људи изложених високом нивоу загађења. Наш став поткрепљен је бројним тврдњама аутора који су писали у овој области и који или експлицитно заступају или алудирају на могућност накнаде нематеријалне штете услед загађења.⁵⁵

У току писања овог рада донета је пресуда Основног суда у Подгорици којом је утврђена одговорност Републике Црне Горе за загађење ваздуха у Пљевљима а тужили је досуђена накнада нематеријалне штете због повреде права на здраву животну средину.⁵⁶ Одговорност државе заснована је на пропуштању обавезе спречавања прекомерног загађења животне средине.⁵⁷ Делује да су кључна доказна средства којима

---

⁵⁵ „Захтев за накнаду штете (материјалне или нематеријалне) се јавља као акцесорни елемент (...) и захтев је могуће истаћи уз било коју од напред наведених еколошких тужби.“ Аћимовић, А. (2015). *Еколошко-правна заштитна у грађанском процесу са посебним освртом на питање накнаде нематеријалне штете*. Заштита животне средине у законодавству и пракси. Београд: Мисија ОЕБС у Србији, 35.

„Несумњиво је да се као последица еколошког акцидента може јавити и штета по живот и здравље људи (нематеријална штета).“ Милојевић, Г. (2021). *Основи за подизање тужбе за накнаду штете у еколошком праву*, докторска дисертација, 163.

„На основу чл. 156. ЗОО може се поставити захтев за накнаду штете ако она прелази нормалну границу (...) и та штета може бити неимовинска“ Караникић Мирић, М. (2024). *Облигационо право*. Београд, 650; Караникић Мирић цитира пресуду Апелационог суда у Београду Гж 15476/2010 од 1. јуна 2011. године: „Страх код станара од експлозије односно пуцања опреме под притиском која служи за грејање, а по габаритима не одговара подрумским просторијама у које је уграђена.“

„Сматрамо да би требало признавати и нематеријалну штету за претрпљене душевне боли због негативног утјецаја индустријских и сусједних објеката“, Шаго, Д. (2013). *Еколошка тужба као инструмент грађанскоправне заштите околиша*. *Зборник радова Правног факултета у Силбију*, год. 50, 4/2013, 895–915, 908.

„Треба бити свестан да те неугодности, које потичу од гасова, дима, прашина, буке, зрачења и других сметњи већ могу представљати недопуштено нарушавање равнотеже у природи и дирање у човеков интегритет“, Цигој, С. (1980). *Коментар Закона о облигационим односима*, ред. Благојевић, Б., Круљ, В. Београд: Савремена администрација, 438.

⁵⁶ Ајковић, Д., *Суд усвојио тужбу Хрковић. Држава одговорна за загађење ваздуха у Пљевљима*, доступно на: <https://www.vijesti.me/tv/emisije/746011/sud-usvojio-tuzbu-hrkovic-drzava-odgovorna-za-zagadjenje-vazduha-u-pljevljima>

⁵⁷ *Жена из Пљевља тужила Црну Гору због загађеног ваздуха, па направила преседан у региону*, доступно на: <https://6yka.com/region/zena-iz-pljevlja-tuzila-crnu-goru-zbog-zagadjenog-vazduha-pa-napravila-presedan-u-regionu/>

се тужила користила у поступку, поред сопственог исказа, вештачење Института за јавно здравље о утицају аерозагађења на здравље људи и извештаји Агенције за заштиту животне средине о загађености ваздуха. Тужила је наводно у исказу навела да се нематеријална штета коју услед загађења трпи испољава у виду осећаја укуса угља у устима, погоршања кондиције, отежане покретљивости и слично.⁵⁸

Пресуда још увек није јавно доступна, али је њено доношење корак у добром смеру и показатељ да тужба за накнаду нематеријалне штете због повреде права на здраву животну средину није само теоријска могућност већ реалност и домаћи судови би требало да буду спремни на евентуални пораст броја оваквих поступака у будућности.

ЗАКЉУЧАК

Тужба за накнаду нематеријалне штете због повреде права на здраву животну средину услед загађења представља механизам који оштећенима стоји на располагању чак и онда када се негативна последица загађења (још увек) није манифестовала у њиховој физичкој сфери. Премисе на којима је теза заснована – појам права на здраву животну средину као права личности, његове повреде и облика душевног бола који оштећени трпе због повреде, детаљно су анализиране и доказане, тако да нема препреке за тврдњу да је оваква тужба не само могућа, већ и да представља најповољнији механизам за оштећене због бројних предности у односу на алтернативе, претежно у домену терета доказивања и процесне позиције.

Питање је времена када ће ови поступци узети маха и оно ће показати да ли ће домаћи судови формирати праксу која би помогла у остварењу правичне накнаде за неопипљиву штету коју грађани дуготрајно изложени високом загађењу свакодневно трпе. Посебно, као одбрану од могућих тврдњи о ризику да ова тужба прерасте у феномен „масовне“ тужбе, ауторка сматра да постоји низ разлога који спречавају да до овога дође, од којих ће свега пар бити изложено. Најпре, шансе да велики број грађана одлучи да покрене овакав поступак умањене су чињеницом да је извесно да ће поступак трајати низ година а да ће његовом потенцијалном „уновчењу“ претходити низ трошкова који би грађани морали да снесу. Секундарно, верујемо да је износ нематеријалне штете који би грађанима евентуално био досуђен сувише низак да би створио неоправдане подстицаје за покретање ових поступака, што би несумњиво било јасно и

---

⁵⁸ *Покренути државу да се посвети здрављу Пљевљака*, доступно на: <https://www.standard.co.me/drustvo/pokrenuti-drzavu-da-se-posveti-zdravlju-pljevljaka>

самим пуномоћницима и пре уласка у поступак. Додатно, сматрамо да је домаће право неспремно да масовно усваја овакве тужбене захтеве, већ да би судови досуђивали накнаду искључиво у екстремним ситуацијама загађења које увелико превазилази прописане границе и неоправдано је дугог трајања. Све ово сведочи о томе да не постоји реални ризик од пре-засићености судова оваквим поступцима, односно од превеликог удара на државни буџет.

Домет овог рада превазилази теоријске оквире, нарочито имајући у виду да онедавно постоји судска пракса у региону која заузима позитиван став у вези с оваквим поступцима, а рад служи као подстицај развоју права у смеру који пружа адекватну заштиту људи од негативних последица индустријског развоја.

ЛИТЕРАТУРА

- Ahmed, R. (2023). The Influence of Reasonableness in Determining Delictual or Tort Liability for Emotional Distress or Mental Harm in American and French Law. *Potchefstroom Electronic Law Journal*, 26.
- Аћимовић, А. (2015). *Еколошко-правна заштитиња у грађанском посудију са посебним освртиом на питање накнаде нематеријалне штете*. Заштита животне средине у законодавству и пракси. Београд: Мисија ОЕБС у Србији.
- Баретић, М. (2006). Појам и функције неимовинске штете према новом Закону о обвезним односима. *Зборник Правној факултету у Зајребу*, 56.
- Боровац, Ј. (2011). Накнада неимовинске штете због повреде права личности. *Билтен Врховној касационој суда*, 3/2011. Београд: Intermex.
- Вучковић, М. (2018). *Грађанскојравни аспекти заштитиње од прекомерних имисија*, докторска дисертација.
- Déjeant-Pons, M., Pallemerts, M. (2002). *Human rights and the environment*. Berlin: Council of Europe.
- Дреновак, М., Ђорђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштитиње – грађанскојравна и кривичнојравна заштитиња*. Београд: Организација за европску безбедност и сарадњу.
- Караникић Мирић, М. (2024). *Облиационо јраво*. Београд.
- Караникић Мирић, М. (2015). Објективизовање моралне штете. *Зборник Машице српске за друштвене науке*, 3/2015.
- Kenneth, S. A. (2002). The Relation between Civil Liability and Environmental Regulation: An Analytical Overview. *Washburn Law Review*, 41.
- Константиновић, М. (1996). *Скица за законик о облиацијама и уговорима*. Београд.
- Костић, С. (2023). Грађанскојравна одговорност због објављивања на друштвеним мрежама. *Билтен Врховној суда*, 3/2023. Београд: Intermex.

- Lin, A. (2006). The Unifying Role of Harm in Environmental Law. *Wisconsin Law Review*, Vol. 3, UC Davis Legal Studies Research Paper No. 74.
- Ludeña, S., Abella, J. (2010). Environmental Civil Liability under Comparison: Some notes in soft law. *Revista Jurídica Piélagus*, 9(1).
- Милојевић, Г. (2021). *Основи за поодизање тужбе за накнаду штете у еколошком праву*, докторска дисертација.
- Младенов, М. (2017). *Право на одговарајућу животноу средину као основно људско право*, докторска дисертација.
- Newbury, J., Stewart, R., Fisher, H., Beevers, S., Dajnak, D., Broadbent, M., ... Bakolis, I. (2021). Association between air pollution exposure and mental health service use among individuals with first presentations of psychotic and mood disorders: retrospective cohort study. *The British journal of psychiatry. The journal of mental science*, 219(6).
- Петровић, З. (1996). *Накнада немајеријалне штете збој повреде права личности*. Београд: Војна књига.
- Радончић, Ц. (2023). Грађанскоправна заштита колективних интереса у праву околиша у Босни и Херцеговини. *Анали Правној факултету у Зеници*, 28(14).
- Салма, М. (2014). Превентивна тужба за отклањање извора опасности од штете у светлу одрживог развоја. *Зборник радова Правној факултету у Новом Сагу*, 4.
- Светска здравствена организација, *Human Rights-based Approach to Health and Environment – Report of a Regional Seminar*. Thailand, 2007.
- Simon, M. A. (1992). Causation, Liability and Toxic Risk Exposure. *Journal of Applied Philosophy*, 9(1).
- Симоновић, И., Лазић, М. (2014). Грађанскоправна заштита права личности. *Зборник радова Правној факултету у Нишу*, LIII(68).
- Стјеља, И. (2023) *Учешће јавности у осиваривању еколошке правде у Србији*, докторска дисертација. Београд.
- Цигој, С. (1980). *Коментар Закона о облигационим односима*, ред. Благојевић, Б., Круљ, В. Београд: Савремена администрација.
- Шаго, Д. (2013). Еколошка тужба као инструмент грађанскоправне заштите околиша. *Зборник радова Правној факултету у Силићу*, год. 50, 4/2013.
- Qianxun, X., Mehran, K. (2023). Reflections on the environmental damage compensation regime in Chinese civil legislations. *Heliyon*, 9(4).
- Wu, C. F. (2021). Challenges to Protecting the Right to Health under the Climate Change Regime. *Health and Human Rights*, 23(2).

Домаћи и међународни извори права

Устав Републике Србије, *Службени гласник РС* бр. 98/2006. и 115/2021, Одлука о проглашењу Уставног закона за спровођење Акта о промени Устава Републике Србије – Амандмани I – XXIX – *Службени гласник РС*, бр. 16/2022.

- Конвенција о приступу информацијама, учешћу јавности у доношењу одлука и приступу правди у питањима животне средине, Архус, 1998.
- Закон о облигационим односима *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89. – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.
- Закон о обвезним односима, *Народне новине* – 35/05,41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.
- Закон о државној управи, *Службени гласник РС*, бр. 79. од 16. септембра 2005, 101. од 6. новембра 2007, 95. од 17. децембра 2010, 99. од 11. септембра 2014, 30 од 20. априла 2018. – др. закон, 47. од 20. јуна 2018.

Судска пракса

- Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 3130/2010, од 9. јуна 2010. године.
- Lopez-Ostra v. Spain* (App. 16798/90), 9. 12. 1994. године.
- Cordella and others v. Italy* (App. No 54414/13, 54264/15), 24. 1. 2019. године.
- Verein Klimasenioren Schweiz and others v. Switzerland* (App. No 53600/20) 9. 4. 2024. године.
- Међународни суд правде, *Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)* (*Separate Opinion of Vice-President Weeramantry*), 25. 9. 1997. године.
- Taşkin and Others v. Turkey* (App. No 46117/99), 10. 11. 2004. године.
- Tătar v. Romania* (App. No 67021/01), 27. 1. 2009. године.
- Cordella and Others v. Italy* (App. No 54414/13, 54264/15), 24. 1. 2019. године.
- Пресуда Врховног касационог суда, Рев2 1691/2019, 20. 5. 2021. године.
- Di Sarno and Others v. Italy*, (App. no. 30765/08), 10. 1. 2012. године.
- Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж3 439/22, 26. 6. 2023. године.
- Одлука Уставног суда, Уж-1424/2008, 31. 3. 2011. године.
- Пресуда Вишег суда у Панчеву Гж 886/13, 24. 12. 2013. године.
- Одлука Уставног суда Уж-2945/2013, 23. 12. 2015. године.
- Пресуда Врховног касационог суда, Рев2 687/2012, 27. 12. 2012. године.

Извори с интернета

- Ајковић, Д., *Суд усвојио шужбу Хрковић. Држава одговорна за загађење ваздуха у Пљевљима*, доступно на: <https://www.vijesti.me/tv/emisije/746011/sud-usvojio-tuzbu-hrkovic-drzava-odgovorna-za-zagadjenje-vazduha-u-pljevljima>
- Жена из Пљевља шужила Црну Гору збој загађеној ваздуха, ња најправила њреседан у региону*, доступно на: <https://byka.com/region/zena-iz-pljevlja-tuzila-crnogoru-zbog-zagadjenog-vazduha-pa-napravila-presedan-u-regionu/>
- Покренути државу да се њосвети здрављу Пљевљака*, доступно на: <https://www.standard.co.me/drustvo/pokrenuti-drzavu-da-se-posveti-zdravlju-pljevljaka>